

Wstęp

Spółeczeństwo się starzeje... Coraz częściej słyzy się i czyta o tym w środkach masowego przekazu, organizuje konferencje, wydaje książki. Wydawałoby się zatem, że tematyka związana ze starzeniem się i starością jest już dobrze znana, jednak wielość problemów dotyczących ludzi starszych może zachęcać do poszerzania wiedzy, a także stanowić inspirację do odkrywania nowych obszarów problemowych. W dużym stopniu przyczynia się do tego zmiana w powszechnym obrazie ludzi starszych. Jeszcze stosunkowo niedawno byli oni postrzegani jako osoby bierne, które po przejściu na emeryturę wycofywały się z życia społecznego, koncentrowały na własnych problemach i rezygnowały z pełnionych dotychczas ról społecznych. W szerszym ujęciu traktowane były jako „obciążenie” młodego pokolenia, ponieważ generują rosnące wydatki na świadczenia z zabezpieczenia społecznego, szczególnie na wypłaty emerytur i rent. Ponadto wobec pogarszającej się kondycji zdrowotnej tej grupy ludności następuje wzrost zapotrzebowania na usługi medyczne, a także na usługi opiekuńcze, pielęgnacyjne i socjalne. Zachodzi konieczność dostosowania i rozbudowy odpowiedniej infrastruktury społecznej, a to wszystko wiąże się z kolejnymi wydatkami.

Obecnie dzięki dużemu zaangażowaniu organizacji i instytucji międzynarodowych (ONZ, Rady Europy, Unii Europejskiej) zmienia się nastawienie do ludzi starszych. Podkreśla się ich prawa do niezależności, współuczestnictwa, opieki, samorealizacji i godności. Dostrzega się ogromny potencjał tkwiący w ludziach starszych, często niewykorzystany w życiu społecznym, a także coraz większą dążność do utrzymania sprawności i dalszego rozwoju.

Tytuł książki *Przestrzenie starości* nie jest przypadkowy, wynika bowiem z faktu, iż mamy do czynienia z wielością wymiarów przestrzeni życiowej ludzi starszych. Doświadczają oni przestrzeni instytucjonalnej, fizycznej, symbolicznej, społecznej, ekonomicznej, informatycznej, psychologicznej. Przestrzenie te ulegają zmianom cywilizacyjnym i jest rzeczą niezmiernie ważną, aby ludzie starsi mogli się w nich znaleźć. Podjęte w książce zagadnienia skupiają się właśnie na tych problemach.

W kolejnych rozdziałach omówiono poszczególne zadania polityki społecznej, zwracając uwagę zarówno na aspekt teoretyczny, jak i aplikacyjny. Starzenie się społeczeństwa, jak i indywidualny wymiar starości w zasadniczy sposób wpływają na rodzaj i zakres podejmowanych działań w sferze polityki społecznej. Populacja osób starszych jest zbiorowością heterogeniczną, a różnicuje ją wiek, stan zdrowia i niepełnosprawność, poziom zamożności, sytuacja rodzinna, posiadane wykształcenie, dotychczasowe warunki życia. Działania polityki społecznej muszą zatem uwzględniać zachodzące zmiany, aby zapewnić ludziom starszym odpowiednią jakość życia. Nie jest to tylko problem polski. Doświadczenia innych krajów pokazują, że istnieje wiele form działań umożliwiających osobom starszym dobre funkcjonowanie w przestrzeni instytucjonalnej. Niewątpliwie starzenie się społeczeństwa i wydłużenie średniego czasu trwania życia ludzkiego stanowią wyzwanie dla administracji publicznej. Władze publiczne nie tylko muszą sprostać uzasadnionym oczekiwaniom starszych ludzi, ale też wykorzystać potencjał tkwiący w starszym pokoleniu. Administracja publiczna stoi przed ogromnymi wyzwaniami, jakimi są zapewnienie stabilności finansowej systemu zabezpieczenia na starość oraz bezpieczeństwa zdrowotnego, organizowanie i finansowanie świadczeń społecznych i opiekuńczych. Problemem jest jednak ukierunkowanie takich działań do grup słabych ekonomicznie, zdrowotnie i społecznie, pozostawiając poza systemem tych ludzi starszych, którzy przy niewielkiej pomocy mogliby aktywnie uczestniczyć w życiu społecznym, a jest to ogromny, niewykorzystany potencjał kapitału społecznego. Szczególna rola przypada sektorowi usług społecznych zapewniających osobom starszym realizację ich praw socjalnych. Niedorozwój tej przestrzeni instytucjonalnej jest bardzo dotkliwy, a skutków tego doświadczają zarówno ludzie starsi, jak i ich rodziny czy opiekunowie. Ważne są zatem rekomendacje takich kierunków zmian, aby polityka społeczna na rzecz tej grupy społecznej była bardziej skuteczna i efektywna.

Istotnym aspektem gwarantującym ludziom starszym należyte miejsce w społeczeństwie oraz stworzenie, pomimo ubytku sił, warunków godziwego życia jest odpowiednio zaprojektowana przestrzeń fizyczna. Kreowanie dobrych warunków mieszkaniowych i przyjaznego środowiska zamieszkania ludzi starszych ułatwia prowadzenie niezależnego życia, pozwala ludziom starszym zachować lepsze zdrowie oraz dłużej żyć aktywnie i samodzielnie w środowisku lokalnym. Podejmowane inicjatywy koncentrują się więc na takim kształtowaniu przestrzeni życia ludzi starszych – mieszkania, osiedla i miasta, żeby były one wolne od barier architektonicznych, urbanistycznych i społecznych. Innowacyjne rozwiązania wprowadzane w wielu krajach pokazują ogromne możliwości tworzenia przyjaznej ludziom starszym przestrzeni.

Przestrzeń w czasach globalizacji nabrała także innego wymiaru poprzez multimedia. Powstała „cyberprzestrzeń”, w której przekaz medialny w różnorodnej formie stanowi jeden z podstawowych wyznaczników kultury. W konstruowanej wirtualnej rzeczywistości ludzie starsi są jednak mało widoczni – starość nie jest medialna. Ogólnie multimedia nie są zainteresowane treściami przeznaczonymi dla osób starszych jako grupy docelowej. Poważnym problemem dotyczącym dużej części populacji ludzi starszych jest także kwestia dostępu do nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych. Brak możliwości korzystania z nich jest wynikiem wielu uwarunkowań. Ostatecznym efektem tego jest „cyberwykluczenie” ludzi starszych. Jest to zjawisko bardzo niepokojące, ponieważ we współczesnym świecie technologie te mogą pomóc w rozwiązywaniu wielu problemów ludzi starszych (m.in. wspomaganie samodzielności i niezależności, pomoc dla opiekunów), a także umożliwić ich aktywność i integrację ze środowiskiem.

Wspomaganie osób starszych poprzez nowoczesne rozwiązania informacyjno-telekomunikacyjne ma także znaczenie w ograniczaniu samotności, a przede wszystkim osamotnienia. Szczególnie dotkliwie odczuwają je osoby, które doznają różnego rodzaju przemocy psychicznej, fizycznej, ekonomicznej, czy też są zaniedbywane przez rodzinę lub swoich opiekunów. Uczucie to potęguje izolacja w przestrzeni społecznej, na co wpływa zły stan zdrowia, a czasami ich samoza-niedbanie. Dostrzegane przez lekarzy, pielęgniarki czy pracowników socjalnych przejawy braku troski o ludzi starszych sygnalizują, że nie jest to zjawisko marginalne, choć jego rzeczywista skala nie jest znana.

Pewnym antidotum na samotność ludzi starszych może być ich większa aktywność w przestrzeni społecznej i politycznej. Doświadczenia wielu państw dokumentują, iż ludzie starsi odgrywają coraz większą rolę w różnych ruchach i organizacjach walczących o swoje prawa, stając się siwowłosą potęgą.

Zawarte w książce opracowania dokumentują, że nie można wyizolować poszczególnych problemów, z jakimi spotykają się ludzie starsi. Niezbędne jest podejście holistyczne, bowiem los człowieka kształtuje się na przecięciu różnych wymiarów przestrzeni. Mam nadzieję, że znajdują się w niej teksty ważne, interesujące, a także inspirujące do dalszej refleksji nad złożonym procesem starzenia się i starości.

Maria Zratek